

УДК 811.16²43:378.147.091.33

<http://orcid.org/0000-0002-0667-6875>

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ КИТАЙСЬКИХ УЧНІВ НА ПІДГОТОВЧОМУ ВІДДІЛЕННІ ДЛЯ ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН

Груцяк В.І., канд. фіз.-мат. наук (Харків)

У статті розглянуті особливості навчання китайських учнів на підготовчому відділенні для іноземних громадян. Визначено, що традиційні методики навчання української (російської) мови як іноземної учнів, які є носіями китайської культури (мови), не приносять бажаних результатів, що пов'язано з істотними розходженнями типологічно далеких китайської й слов'янських (української або російської) мов; із не комунікативним (як у більшості арабських і африканських учнів), а з раціонально-логічним стилем оволодіння іноземною мовою китайцями; з розбіжностями ментальності слов'янського та східного психотипу особистості; з принциповими відмінностями системи освіти України та Китаю. Обґрунтована доцільність організації навчання на початковому етапі в мононаціональних китайських групах. Надані практичні рекомендації для роботи з китаємовними учнями.

Ключові слова: вивчення мови, китайські учні, концепт, східний менталітет.

Груцяк В.И. Некоторые особенности обучения китайских учащихся на подготовительном отделении для иностранных граждан. В статье рассмотрены особенности обучения китайских учащихся на подготовительном отделении для иностранных граждан. Определено, что традиционные методы обучения украинскому (русскому) языку как иностранному учащихся, которые являются носителями китайской культуры (языка), не приносят желаемых результатов, что связано с существенными различиями типологически далеких китайского и славянских (украинского или русского) языков; с не коммуникативным (как у большинства арабских и африканских учащихся), а с рационально-логическим стилем овладения иностранным языком китайцами; с различиями ментальности славянского и восточного психотипа личности; с принципиальными различиями системы образования Украины и Китая. Обоснована целесообразность организации обучения на начальном этапе в мононациональных китайских группах. Даны практические рекомендации по работе с китаеговорящими учащимися.

Ключевые слова: восточный менталитет, изучение языка, китайские учащиеся, концепт.

© Груцяк В.І., 2015

Grutsyak V. I. Some features of teaching Chinese students at the preparatory department for foreign citizens. The article describes the features of teaching Chinese students at the preparatory department for foreign citizens. It was determined that the traditional methods of training Ukrainian (Russian) language of the native-speaking Chinese students were not bringing desired results due to significant differences between typologically distant Chinese and Slavic (Ukrainian or Russian) languages. The style of learning languages for Chinese is rationally logical, that is unlikely for African or Arabic students who use communicative way of language acquisition. There are also differences in mentality of Slavic and Eastern psychological type of personality and fundamental differences in educational systems in Ukraine and China. This explains the expediency of the organization of training students on the primary stage in monocultural Chinese groups. According to the analysis of the main substantive differences of phonetic and syntactic systems of Ukrainian and Chinese languages the organization of lectures in Chinese about the system of Ukrainian language and its most significant differences from Chinese is proposed as the first concentration of language learning. The analysis of the features of training Chinese students of spoken language was held. It is noted that Chinese students whose introverted orientation prevails over extrovert enter the communication with native speakers very difficult – they live their separate ethnic groups. Therefore the artificial creation of a common language environment at the expense of extra-curricular activities in a preparatory department for the purpose of entering students in the conceptual sphere of Ukrainian (Russian) language becomes essential. The practical recommendations for working with China-speaking students are given.

Keywords: Chinese students, concept, eastern mentality, language learning.

Актуальність. Аналіз українсько-китайської міжкультурної взаємодії свідчить, що з кінця минулого століття (після майже 30-річного охолодження) спостерігається її сталий розвиток як на міждержавному, так і міжособистісному рівнях. Так, в Україні різко зросла кількість китайських студентів, а в українських громадян з'явився інтерес до вивчення китайської мови як однієї зі світових мов, якою розмовляє понад 1,3 мільярди людей (в університетах України відкрито спеціальність «китайська мова», урядом Китаю в Україні створена мережа інститутів Конфуція, в яких допомагають вивчати мову і культуру Китаю), українські громадяни отримують освіту в Китаї, виникло багато взаємних бізнес-інтересів. Саме тому україно-китайський культурний дискурс відіграє величезну роль

у вибудовуванні індивідуальних і колективних сценаріїв поведінки носіїв різних культур, які активно вступають у безпосередню взаємодію. Від домінуючих смислів [13], їх трансформацій і комбінацій у структурі дискурсу залежать комунікативні успіхи і невдачі суб'єктів міжкультурної взаємодії.

Однією із домінуючих сфер українсько-китайської культурної взаємодії є навчання громадян Китаю у ВНЗ України (з середини 90-х років XX століття щорічно на навчання в Україну прибувало понад тисячу китайських громадян), тому питання, що пов'язані з проблемами навчання китайських студентів в Україні, набувають актуальності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми національно орієнтованих методик навчання мови іноземців досить детально висвітлені в методичній та науковій літературі. Разом із тим через досить значний період відсутності студентів із Китаю (з кінця 50-х до початку 90-х років XX століття) особливості навчання мови китайських учнів майже не вивчались. За останні два десятиліття на зазначену тему з'явилась певна кількість публікацій, серед яких є дисертації [3; 11], навчальні посібники [2; 7], статті [1; 15], більшість із них стосується навчання китайців у Росії.

Мета роботи полягає в узагальненні багаторічного досвіду навчання китайських учнів на підготовчих відділеннях ВНЗ України.

Виклад основного матеріалу. Навчання на підготовчих відділеннях для іноземних громадян, як правило, здійснюється в інтернаціональних групах. Разом із тим для ефективної роботи в групі необхідно враховувати національні особливості учнів. Це, в першу чергу, пов'язано з тим, що оволодіння новою мовою передбачає не лише засвоєння її лексики та граматики, а й входження в концептосферу цієї мови. Володіючи певною мірою новою мовою, люди не завжди можуть зрозуміти один одного, і причиною цього нерідко є розбіжність культур.

Відзначимо деякі особливості навчання мови китайських учнів на підготовчому факультеті. Як показує досвід, традиційні методики навчання української (російської) мови як іноземної учнів, що є носіями китайської культури (мови), не приносять бажаних результатів. Це пов'язано з такими обставинами:

по-перше, з істотними розходженнями типологічно далеких китайської й слов'янських (української або російської) мов;

по-друге, з не комунікативним (як у більшості арабських і африканських учнів), а з раціонально-логічним стилем оволодіння іноземною мовою китайцями;

по-третє, з розбіжностями ментальності слов'янського та східного психотипу особистості;

по-четверте, з принциповими відмінностями системи освіти України й Китаю.

У роботі із зазначеним контингентом учнів необхідні істотні корективи в організації навчального процесу, більш доцільним на підготовчому факультеті (відділенні) є формування мононаціональних китайських навчальних груп [6].

Китайські учні традиційно володіють низкою позитивних академічних якостей, на які й варто спиратися у процесі їхнього навчання: працьовитість, системність мислення, гарна пам'ять, розвинені навички письма, вміння працювати зі словником і т. п. Ураховуючи ці особливості досить ефективним на початковому етапі є введення лекцій китайською мовою про систему української (російської) мови та її відмінності від китайської [2].

Важливою особливістю китайської мови є фонетика, вимова складів (склад є носієм смислу). У нормативній китайській мові «путунхуа» виділяють чотири варіації інтонації складів, які іменуються «тонами»: високий рівний, висхідний, спадно-висхідний і різко спадний. Китайська мова нараховує понад 300 складів (водночас в українській (російській) мові існує практично нескінченна кількість варіантів поєднання різних звуків). Кожний склад має свій тон і відповідно несе свій смисл, він майже не підлягає звуковим видозмінам і співпадає у своїх межах із морфемою, що не характерно для слов'янських мов [12]. Склад у китайській мові – це як слово у слов'янській, він має свій наголос, а також своє неповторне графічне зображення залежно від тону вимови складу змінюється значення слова.

У китайській мові на відміну від української (російської) немає алфавіту. Основною писемною одиницею китайської мови є ієрогліф. Ієрогліф – це не слово, це поняття. Ієрогліф споконвічно є малюнком, який позначає ту чи іншу дію або предмет. Той самий ієрогліф у різних контекстах може використовуватись і як іменник, і як прикметник,

і як дієслово, і як прийменник. Саме взаємне розташування всіх ієрогліфів у реченні і визначає в кожному конкретному випадку: а) якою частиною мови є кожен із ієрогліфів; б) яке зі своїх значень кожен із них виражає сам по собі або в словотворчому поєднанні з сусідніми ієрогліфами. Написання ієрогліфа не змінюється від того, роль якої частини мови він відіграє у тому чи іншому контексті.

Іменники і прикметники не розподіляються за родами, не змінюються за числами, не відмінюються за відмінками. Для вираження роду і числа використовуються контекст і уточнюючі ієрогліфи. Дієслова не змінюються за числами і родами, не мають часових форм. Визначення часу дієслів передається за допомогою контексту або службових ієрогліфів. Усі стани і способи виражаються за допомогою службових ієрогліфів. У китайській мові немає суфіксів, закінчень, префіксів і т. д. Усі ці відмінності у мовах викликають труднощі у китайських учнів, які вивчають українську (російську) мову.

Синтаксис китайської мови на відміну від синтаксису української (російської) мови визначається суворими правилами, які диктують порядок слів у реченні. Порядок слів у китайському реченні дуже важливий і саме він визначає його зміст. Відносини між підметом і присудком в українському (російському) реченні – це граматичне узгодження двох словоформ. У китайській мові через відсутність форм слів (родових, часових, числових, відмінкових і т. д.) відсутнє й узгодження, отже, підмет (елемент структури, що виконує цю функцію) може складатися і з одного слова, і зі словосполучення, і з речення, і навіть із групи речень [9].

У китайському реченні спочатку слідує суб'єкт, потім – предикат, тобто немає необхідності шукати слова або словосполучення, що виражають суб'єкт і предикат – вони завжди зафіксовані на певних місцях. Питання полягає тільки в тому, що вибрати в якості суб'єкта і предиката, які слова і словосполучення наділити цими функціями і поставити на відповідні позиції при породженні власного висловлювання. Вибір визначається комунікативним контекстом і комунікативним наміром мовця. У російській (українській) мові суб'єкт і предикат не мають фіксованого положення в реченні і саме в цьому закладена головна складність і плутанина для китайськомовних учнів. Необхідність оперування категоріями підмета і присудка викликає у них значні труднощі.

При роботі викладача в китайській аудиторії необхідно враховувати особливості східного менталітету: традиціоналізм, консерватизм, шанобливе ставлення до минулого й старших за віком, готовність індивідуального «я» розчинятися в загальному «ми», переважання інтровертних орієнтацій над екстравертними, неприйняття безмежного раціоналізму, скептичне ставлення до ідеї всемогутності людського розуму, шанобливо-побожне ставлення до природи, до всього природного та ін. Так, наприклад, у китайській аудиторії не може бути ефективною прийнята в українській освіті «педагогіка співробітництва». Демократична, творча модель спілкування викладача зі студентом викликає протидію у зв'язку зі сформованими стереотипами. Можливість діалогу з викладачем китайський учень сприймає як слабкість і неавторитетність викладача. Спроби викладача при поясненні нового матеріалу спиратися на зворотний зв'язок з китайськими учнями судячи з їх реакції викликає в них неприйняття й здивування.

Китайські учні налаштовані не запам'ятовувати інформації, що є наслідком системи навчання у китайській середній школі (40-50 осіб в класі й 40 хвилин уроку не надають можливості для розвитку індивідуальних творчих особливостей; щоденні контрольні роботи у вигляді тестів, при виконанні яких учень використовує скоріш логіку ніж отримані знання, що призводить до «зубріння»).

У китайській системі контролю знань культивуються письмові форми відповідей. Тому, як показує досвід, китайські учні досить добре виконують роботи, що пов'язані з письмовим контролем, коли є зорова опора (письмові тести, вирішення задач і т. п.). Найбільші проблеми в китайців викликає ситуація реального спілкування. Якщо учень навіть задовільно засвоїв граматичну модель на уроці, він не може використовувати її у мовленні. Це пов'язано з «некомунікативним стилем оволодіння мовою». Китайським учням необхідна регулярна практика, у результаті якої мовні зразки автоматизуються. Таким чином, дуже важливого значення набуває робота, яка ведеться на підготовчому відділенні Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, зі створення єдиного мовного середовища за допомогою міжпредметної координації, роботи «мікроколективу», що працює в конкретній групі: викладач мови – викладачі спеціальних дисциплін та інше [5].

Навчання усного мовлення, як найбільш складного для носіїв китайської мови, повинне домінувати на всіх заняттях, передбачених навчальним планом. На жаль, учні з Китаю недостатньо використовують можливості мовного середовища для мовної практики, як це роблять арабські й африканські учні. Тому для китайців комп'ютерний клас повинен стати місцем систематичних занять із української (російської) фонетики та інтонації протягом усього періоду навчання на підготовчому відділенні. Зауважимо, що в усному мовленні найбільш типовими помилками є фонетичні, які пов'язані з порушенням інофонами ритмічної організації слова (невірний наголос), тому на підготовчому відділенні тексти підручників мають бути оформлені наголосами, та з вимовлянням приголосних звуків (наприклад, [л] замість [р], що пов'язано з відсутністю звуку [р] у китайській мові), та помилки, які пов'язані з керуванням слів у реченні, що спричинено відсутністю зміни форми слова у китайській мові.

Протягом довгого періоду (майже всього першого семестру) китайці «нечують» питань. Тому викладачам доцільно попередньо знайомити їх із питаннями в письмовому вигляді (потрібна зорова опора). Згодом вони зможуть відповідати на непідготовлені питання.

Говоріння на основі тексту в розумінні китайця – озвучена копія тексту. Учні не вміють виділяти в ньому речення, що містять основну інформацію, а в реченні – інформативне ядро. Тому цей аспект мовленнєвої діяльності вимагає спеціального розвитку на заняттях як із мови, так і з інших навчальних дисциплін. На вступних предметних курсах як один із видів домашніх завдань доцільно здійснювати виділення інформативно значущих речень тексту, запис питань до текстів, складання плану тексту.

Аудіювання є одним із найскладніших видів мовленнєвої діяльності для китайців, тому що, як правило, не має зорової опори. Для розвитку вмінь аудіювання ефективним засобом є систематичні диктанти (фонетичні, лексичні, граматичні і т. д.). Проводити їх повинні не лише викладачі мови, а й викладачі спеціальних дисциплін.

Виходячи з принципу взаємопов'язаного вивчення культури й мови та враховуючи суттєві розбіжності української та китайської культур, навчальна дисципліна «Країнознавство», яка входить до навчального плану підготовчого факультету, набуває надзвичайно важливого значення як лінгвокраєзнавча дисципліна [4], а не суто історична, що

іноді має місце на деяких підготовчих відділеннях. Вона повинна оперувати конкретними концептами української культури, оскільки вони визначають стереотипи поведінки, у тому числі і мовленнєвої. Їх пізнання дозволяє китайським учням краще розуміти українців.

Разом із тим тільки в межах навчального плану неможливо пізнати культуру народу, мову якого вивчають. Учень повинен заглибитися в цю культуру. Якщо арабські та африканські учні досить швидко вступають у контакт з українцями (майже з перших місяців навчання), то китайські учні, в яких інтровертні орієнтації переважають над екстравертними, досить складно вступають у цей контакт – живуть своїми національно відокремленими угрупованнями. Тому на початковому етапі навчання для китайських учнів набуває надзвичайно важливого значення спеціально організована позааудиторна робота, що пов'язана з вивченням культури українського народу.

Висновок. Підсумовуючи, зазначимо, що у роботі з китайськими учнями на підготовчому відділенні необхідні істотні корективи традиційних методик навчання. На початковому етапі більш доцільно здійснювати мовну і професійну підготовку китайців у мононаціональних навчальних групах. Ураховуючи раціонально-логічний стиль оволодіння іноземною мовою, для китайських учнів досить ефективним на початковому етапі вважаємо введення читання китайською мовою лекцій про систему української (російської) мови та її відмінності від китайської.

Перспективи подальших наукових досліджень ми вбачаємо в розробці основних напрямів національно орієнтованої методики навчання мови учнів підготовчих відділень, зокрема порівняльного аналізу різних рівнів іноземної мови та рідної мови слухачів, урахування культурних розбіжностей, що відображаються в одиницях системи мови, що вивчається.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балыхина Т. М. Какие они китайцы? Этнометодические аспекты обучения китайцев русскому языку / Т. М. Балыхина, Чжао Юйцзян // Высшее образование сегодня. – 2009. – № 5. – С. 16–22.
2. Введение в русскую грамматику : Справочное пособие для иностранцев, говорящих на китайском языке / [С.В. Варава, В.И. Груцкяк,

- Е.Н. Пушкарёва, Ли Фань Юань, Джин Юн]. – Х. : ХНУ имени В.Н. Каразина, 2010. – 40 с.
3. Гао Синь. Порядок слов в русском языке в зеркале китайского языка : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Гао Синь. – М., 2007. – 233 с.
 4. Груцяк В.І. Особливості викладання дисципліни «Країнознавство» на підготовчому факультеті для іноземних громадян / В.І. Груцяк // Наукові записки кафедри педагогіки. – 2012. – Вип. XXIX. – С. 35-43.
 5. Груцяк В.І. Про формування єдиного мовного освітнього середовища на підготовчому факультеті для іноземних громадян / В.І. Груцяк // Нові технології навчання. – К. : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2008. – Вип. 52. – С. 53-59.
 6. Груцяк В.І. Проблеми навчання іноземців у ВНЗ України та шляхи їх вирішення / В.І. Груцяк // Вища освіта України: [тематичний випуск «Вища освіта України в контексті інтеграції до європейського освітнього простору»]. – 2009. – Додаток 4, том VI (18). – С. 119-124.
 7. Золотых Л.Г. Методика преподавания русского языка как иностранного в китайской аудитории : учеб. пособие / Л.Г. Золотых, М.Л. Лаптева, М.С. Кунусова, Т.К. Бардина. – Астрахань : Астрахан. гос. ун-т, Издательский дом «Астраханский университет», 2012. – 91 с.
 8. Караулов Ю.Н. Активная грамматика и ассоциативно-вербальная сеть / Ю.В. Караулов. – М. : ИРЯ РАН, 1999. – 180 с.
 9. Кочергин И.В. Очерки лингводидактики китайского языка / И.В. Кочергин. – М. : Восток-Запад, 2006. – 192 с.
 10. Кубрякова Е.С. Краткий словарь когнитивных терминов / [Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков, Ю.Т. Панкрац, Л.Г. Лузина]. – М. : Филол. ф-т МГУ имени М. В. Ломоносова, 1997. – 245 с.
 11. Ли Минь. Формирование языковой компетенции китайских студентов при изучении русского языка : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Ли Минь. – Екатеринбург, 2011. – 222 с.
 12. Люй Шу Сян. Очерки грамматики китайского языка / Люй Шу Сян. – М. : Изд-во вост. лит-ры, 1961. – 267с.
 13. Налимов В.В. Спонтанность сознания : вероятностная теория смыслов и смысловая архитектоника / В.В. Налимов. – М. : Прометей, 1989. – 287 с.
 14. Неретина С.С. Тропы и концепты / С.С. Неретина. – М. : ИФ РАН, 1999. – 277 с.
 15. Чан Динь Лам. Обучение китайских студентов за пределами Китая: проблемы и решения / Чан Динь Лам // Успехи современного естествознания. – 2014. – № 5 (1). – С. 170–173.